

УДК 342.733

Н.Г. МАСЛОВА,

канд. юрид. наук, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

СВОБОДА СЛОВА, АКАДЕМІЧНА СВОБОДА І ДЕМОКРАТИЧНА МІСІЯ УНІВЕРСИТЕТУ

Ключові слова: університет, автономія вищого навчального закладу, академічна свобода, демократія, свобода слова

Розвиток сучасного суспільства нерозривно пов'язаний з процесом генерування і поширення нових знань у всіх сферах науки. Традиційно осередком такої діяльності визнаються освітньо-наукові заклади, передусім університети. Сучасні процеси глобалізації та інформатизації суспільства закономірно впливають на університетське життя, призводять до модернізації форм і методів освітньо-наукової діяльності, змінюють відносини університетів з органами публічної влади та інститутами громадянського суспільства, а відтак зумовлюють неабиякий науковий інтерес з боку представників різних галузей науки.

Роль університетів у житті суспільства неодноразово була предметом наукового осмислення. Проте, здебільшого предметом дослідження досі здебільшого була соціальна сутність університету (Я. Пелікан, В. Повзун, В. Погосян, Ю. Сазонова, К. Ясперс, Л. Ященко), а також його роль в соціальній (передусім освітній) та економічній сфері (Ю. Афанасьєв, В. Бахрушина, В. Добровольський, І. Захарова). Починаючи з другої половини ХХ ст. університети почали розглядатися з точки зору забезпечення академічної свободи (Л. Александер, Дж. Бірн, Д. Горовіц, Р. Пост). Втім роль університету є значно більш багатоаспектною, що зберігає широке поле для наукових пошуків.

Однією зі сфер суспільного життя, роль університету в якій досліджена досі недостатньо, залишається політична. Тому метою да-

ної статті є визначення ролі університетської спільноти в політичній системі суспільства, встановлення взаємозв'язку університету з формою політичного режиму і, відповідно, завдань, що стоять перед університетом в умовах демократичного транзиту, який переживає сьогодні Україна.

За влучним визначенням К. Ясперса, університет є самоврядною установою, присвяченою відкриттю і поширенню знань [1, с.46–47]. В історичному плані університети зазнали демократичного впливу, втім чимало їх видатних досягнень абсолютно не пов'язані з просуванням демократії. Достатньо згадати, скільки видатних наукових досягнень і справді революційних відкриттів було здійснено університетською спільнотою в нацистській Німеччині та фашистській Італії. Втім є беззаперечним той факт, що університети ще з часів Середньовіччя були пронизані духом вільнодумства, демократії й самоврядування, що захищалися принципом академічної свободи (докладніше про це див.: [2, с.22–25]). І сьогодні університети в усіх провідних країнах світу приділяють значну увагу поліпшенню якості свого демократичного устрою.

З точки зору сучасної політології демократія являє собою систему колективного самоврядування, в якій люди самі визначають характер свого суспільного співжиття, а основні владні інституції обираються громадянами і несуть перед ними політичну відповідальність за свої дії через процедуру періодичних виборів. Таким чином, демократія за своєю природою закономірно підвищує роль політичного вибору громадян, їхнього бачення перспектив суспільного розвитку. Водночас вона передбачає, що цей вибір буде свідомим, а відтак освіченим. Зокрема, громадяни повинні чітко розуміти суспільно-політичну природу виборів, в яких беруть участь, і повинні мати здатність адекватно оцінювати політику чинного уряду та його представників на місцях, критично осмислювати зміст відповідних правових актів, що приймаються на виконання проголошених політичних програм. Хоча несвідомий вибір теж залишається

вибором, проте він руйнує демократичну систему і призводить до її викривлення аж до перетворення на крайні форми авторитаризму.

Університет відіграє важливу роль у процесі освіти, що є бажаним для розвитку демократії. Деякі факультети, як-от юридичний, політологічний чи соціологічний, призначені для вироблення і поширення знань, що мають безпосереднє відношення до державної політики. Працівники таких факультетів зазвичай вивчають, проміж іншого, програми політичних партій, передвиборні програми кандидатів на виборах, а також практику їх реалізації в діяльності органів публічної влади, у відповідних правових актах. Діяльність інших факультетів, зокрема філософського, філологічного, зрештою як і всіх гуманітарних факультетів загалом, стосується формування моральних і політичних цінностей, які в подальшому спрямовуватимуть громадян при здійсненні ними свого політичного вибору. Навіть природничі науки відіграють життєво важливу роль в інформаційному забезпеченні вищезгаданого процесу політичного самовизначення народу. Адже відповідні наукові знання мають важливе значення для оцінки багатьох явищ державної політики, зокрема тих, що стосуються природокористування, розвитку альтернативних джерел енергії, медичних досліджень тощо. Більше того, фізичні та біологічні науки, як і інші галузі знань, що вивчаються в університеті, несуть відповідальність за інтелектуальний і культурний розвиток суспільства і розширення можливостей громадян для розуміння самих себе і навколишнього світу.

Науково-викладацький склад – це ті, хто в першу чергу відповідає за продукування і поширення наукових знань. Деякі з цих знань стають доступними для широких кіл громадськості через книги, статті, публічні лекції тощо. Проте, більшість із цих знань передається студентам у межах навчального процесу, на аудиторних заняттях та в межах позааудиторних форм.

Слід мати на увазі, що люди вступають до університету, як правило, у досить ранньому

віці й потім навчаються в ньому протягом кількох років. При цьому їх слід розглядати не як пасивні об'єкти інтелектуального впливу, а як активних учасників навчально-виховного процесу, за допомогою якого наукові знання, думки і переконання випробовуються і стверджуються чи відкидаються. Студенти обговорюють в аудиторії те, що почули на лекції, іноді при цьому кидаючи виклик усталеним підходам і уявленням, здійснюють власну науково-дослідну роботу. Справді, студенти займаються науковими дослідженнями не самостійно, а під керівництвом і контролем з боку викладачів, але це не зменшує важливість їхніх досліджень і не заперечує того, що вони не тільки сприяють просуванню наукових знань, але й можуть призвести в кінцевому рахунку навіть до певних наукових відкриттів.

У даному контексті місія університету – сприяти формуванню Особистості, здатної дискутувати, полемізувати, контролювати свою мову і вчинки, здатної правильно сприймати і тлумачити певні явища в контексті історичного розвитку суспільства та в контексті свого часу. Таким чином, можна стверджувати: якщо у школі переважає авторитарна модель формування особистості, де основними поняттями є наслідування, індивідуальний контроль, навіювання, примус, що сприяє формуванню учня-ретранслятора здебільшого чужих думок, то в університеті здійснюється гуманітарна педагогіка, в основі якої лежать п'ять «С»: самоаналіз, самоконтроль, самокритика, самосвідомість і самореалізація, що у підсумку сприяє формуванню «учня-архітектора (зодчого)», який генерує власні думки і володіє здатністю створювати самого себе, а також сприяти модернізації й гармонізації Всесвіту. Формування саме такої людини, на переконливу думку Ю.А. Сазонової, є фундаментальною місією університету [3].

Відзначимо, що внесок університету в демократичне життя країни не вимірюється виключно скарбницею знань, які вона продукує. Крім того, університет розширює практику демократії, прищеплюючи студентам і викладачам навички критичного мислення [4, с.33–

34]. В ідеалі, працівники факультету беруться на роботу не тільки на підставі того, що вони є носіями певних фахових знань і навичок, але й з огляду на їх здатність наводити докази на підтвердження відповідних наукових положень, виявляти логічні недоліки, і відрізнити переконливий аргумент від непереконливого. У межах навчально-виховного процесу ці навички передаються викладачами студентам, іноді навіть силою власного прикладу, і посилюються у межах позааудиторної роботи – під час студентських наукових конференцій, круглих столів, дебатів, конкурсів, засідань наукових гуртків тощо. При цьому раціоналізм і незалежність суджень є тими чеснотами, які пронизують всі аспекти університетського життя.

Світова практика знає випадки проведення виборів чи інших політичних заходів, які можна визнати демократичними, у суспільстві, що відчуває нестачу університетів. Одним із найбільш яскравих прикладів такого роду є вибори 1960 р. у Конго, в результаті яких до влади прийшов Патріс Лумумба. Справді, не обов'язково мати вищу освіту, аби зробити висновок, чи є певний політик гідною і чесною людиною. Але з огляду на мізерність вищих навчальних закладів у тогочасному Конго (30 випускників вищих навчальних закладів у країні з населенням у 16 млн. осіб) ці вибори навряд чи можна назвати свідомими і зразковими. Справді, конголезці зробили правильний вибір, але наша готовність вітати результати таких виборів зумовлена здебільшого нашими морально-політичними переконаннями (ворожістю до колоніальної експлуатації), а не якістю виборчих процедур чи виборчого законодавства. У підсумку найважливішим, власне, є не демократизм виборів, а якість самого політичного вибору, який, на нашу думку, частково залежить від освіченості населення.

У центрі діяльності університету є мова, або вимовлене чи написане слово. Науково-викладацький склад доносить свої думки до студентів і колег, а потім і до ширшого загалу за допомогою лекцій, публікацій та неформальних бесід. Студенти спілкуються в аудито-

рії, пишуть статті, беруть участь у неформальних наукових заходах через широкий спектр комунікативних заходів. Проте усе це не просто слова, що у звичайній мові іменуються «мовою», а діяльність щодо генерування і поширення знань – основна діяльність університету, що захищається Конституцією і принципом академічної свободи.

Сутність академічної свободи полягає у гарантованій державою можливості членів академічної спільноти (викладачів, науковців, студентів, аспірантів) вільно обирати зміст, форми і методи своєї академічної діяльності [5, с.3]. Принцип академічної свободи має два аспекти: зовнішній і внутрішній.

Зовнішній аспект передбачає певну свободу університету від державного регулювання [6, с.339–340] і ґрунтується на припущенні, що за своєю природою така автономія найбільшою мірою сприяє досягненню нових знань, пізнанню істини. Втім автономність від державного регулювання не дозволяє професорам або студентам безвідповідально робити або говорити все, що вони хочуть, а скоріше робить стандарти освіти виключним мірилом продуктивності навчально-виховного процесу. Принцип академічної свободи передбачає, що саме цими нормами, а не політикою чи іншими факторами, що не мають жодного відношення до цих норм, слід керуватися при пошуку і передачі знань, а саморегуляція в даній сфері є більш ефективною за зовнішнє державне регулювання.

Обсяг автономії, законодавчо встановленої для університету для захисту від державного регулювання, є обмеженим. Деякі державні нормативні акти, наприклад ті, що стосуються охорони здоров'я і забезпечення громадської безпеки, жодним чином не ставлять під загрозу автономію, яка належним чином належить університету. Іншими словами, відповідні правила не можуть слугувати підставою для звернення за захистом до юрисдикційних органів. З іншого боку, нормативні акти, які стосуються, зокрема, навчальних планів, стандартів освіти або призначення на керівні посади у вищих навчальних закладах, ставлять

під загрозу автономію, яка по праву належить університетам, оскільки ці акти, по суті, спрямовані на запровадження контролю й обмежують прагнення до знань в університеті. Відповідно, вони можуть бути предметом звернення до юрисдикційних органів за захистом академічної свободи. Те саме стосується й нормативних актів, що регулюють порядок прийому студентів на навчання. Такі акти заперечують право науково-викладацького складу визначати, хто братиме участь у процесі пошуку і передачі знань, і таким чином, впливають на результати цього процесу. У загальному плані, державне втручання в діяльність університетів допускається, але тільки в тому разі, якщо регулювання відповідає державній меті і є найменш обмежувачим засобом для досягнення цієї мети. Відповідно, нормативні акти, які певним чином заважають досягненню знань в університеті, не обов'язково є протиправними, а скоріше мають бути ретельно проаналізовані на предмет їх законності, обґрунтованості й доцільності. Наприклад, нормативний акт, який вимагає від університету, щоб той збільшив кількість студентів з неблагополучних сімей чи інших вразливих верств населення, безумовно, заважає автономії університету, але цілком може бути виправданий тим, що слугує досягненню суспільно значущої мети, а метод, за допомогою якого ця мета досягається, є цілком переконливим. Такий підхід цілком укладається у стандарти демократичного суспільства.

Натомість внутрішній аспект академічної свободи означає право академічної спільноти на самоврядування з питань генерування і поширення наукових знань. В його основі лежить переконання, що самим учасникам наукової діяльності та навчально-виховного процесу в межах відповідних академічних структур видніше, як мають вирішуватись ті чи інші питання академічного життя. Беручи до уваги той факт, що академічна спільнота є важливою складовою громадянського суспільства, а демократія означає самоврядування громадян з питань суспільного значення, академічна свобода може тлумачитись як секто-

ральний прояв демократії, спосіб самоорганізації та самовідтворення академічної спільноти та відповідних структур місцевого, регіонального і загальнодержавного рівнів.

Академічна свобода тісно пов'язана з низкою політичних прав і свобод, передусім зі свободою думки, слова і друку. Однак при цьому слід враховувати важливу деталь: свобода слова передбачає можливість особи висловлювати будь-які судження, навіть якщо вони не відповідають дійсності, якщо тільки вони не являють собою наклеп, образу чи інші юридично карані діяння, тоді як академічна свобода передбачає право члена академічної спільноти висловлювати власну наукову думку, якщо він вважає її істинною, і не дає права поширювати свідомо неправдиві відомості чи антинаукові положення. На практиці даний аспект академічної свободи спричинив питання про те, чи зобов'язаний викладач доводити до відома своєї студентської аудиторії увесь спектр наукових поглядів на ту чи іншу проблему, чи може обмежитись власною позицією.

У даному контексті заслуговує на увагу політико-правовий досвід США, де тривалий час точаться дискусії що співвідношення свободи слова з академічною свободою. Як відомо, Перша поправка до Конституції США забороняє Конгресу ухвалювати закони, які обмежують свободу слова. Деякі роблять із цього висновок, що при застосуванні Першої поправки суддя повинен суворо дотримуватися букви закону і оцінювати відповідну поведінку зазвичай з точки зору «слова», «мови», оскільки тільки вони конституційно захищені цією поправкою. Цей метод інтерпретації, котрий, по суті, є однією з форм текстуалізму, був проголошений суддею Х. Блеком, а потім підтриманий кількома іншими суддями Верховного суду США [7, с.25, 36, 46]. Проте, згодом перевагу отримав інший метод тлумачення – цільовий [8, с.220–221]. Цільовий метод передбачає, що суддя повинен, шляхом вивчення тексту і його історії, визначити основну мету відповідного конституційного положення, а вже потім визначити, чи є захист конкретної оспорюваної поведін-

ки відповідним цій меті. Забезпечення демократії вже давно розглядається в якості основної мети Першої поправки, а зміст судової доктрини, яка склалася щодо неї, слід розуміти як результат систематичного відображення доктринальних уявлень про значення і вимоги демократії [9, с.14–15].

Протягом останнього сторіччя цільовий метод тлумачення привів до формування правової позиції Верховного суду США, згідно з якою аби захистити демократію, певна поведінка зазвичай не розглядається як «слово», наприклад, продаж книг [10], фінансування політичних кампаній [11], проведення пікетувань [12] і демонстрацій [13]. Водночас цільовий метод змусив Верховний суд США розглядати Першу поправку у зв'язку зі свободами, котрі лише побічно пов'язані з комунікативною діяльністю (наприклад, зі свободою асоціацій) і використовував її, аби захистити членство у політичних партіях [14] і громадських рухах [15].

Пурпозивізм (Purposivism, від англ. purpose – мета) мав суттєве значення для характеристики основної діяльності університетів у США, адже за такого підходу під захистом Першої поправки перебувають не тільки лекції та семінарські заняття, але й науково-дослідна діяльність, підбір науково-викладацьких кадрів, набір студентів, і це дає конституційного статусу самому принципу академічної свободи. Один з аспектів принципу академічної свободи – назвемо його зовнішнім – передбачає за університетом певну міру автономії від державного регулювання [6, с.311]. Він ґрунтується на припущенні, що сутнісно така автономія найбільшою мірою сприяє досягненню знання і істини, що університетська діяльність обов'язково передбачає. Автономність від державного регулювання не надає науково-викладацькому складу чи студентам безкарно робити або говорити все, що заманеться, а скоріше робить нормативи навчальних дисциплін, у межах яких освітня діяльність здійснюється, виключним стандартом для оцінки її результатів. Принцип академічної свободи проголошує, що саме цими

освітніми нормативами, а не політичними переконаннями чи іншими фактори, що не мають ніякого відношення до цих норм, слід керуватися при пошуку знань.

Як справедливо відзначає О. Фісс, обсяг автономії, наданої Конституцією США університетам від державного регулювання, є обмеженим [16, с.547]. Деякі державні нормативні акти, наприклад, ті, що визначають норми у сфері охорони здоров'я чи забезпечення безпеки, ніколи не ставлять під загрозу автономію, що належить університету. Іншими словами, такі правила навіть не можуть спричинити конституційне оскарження. З іншого боку, закони, які встановлюють, наприклад, державний контроль за навчальними планами чи порядок вирішення кадрових питань на факультетах, ставлять під загрозу автономію, що належить університету, адже, по суті, встановлюють контроль і обмеження щодо освітнього процесу в університеті, і як такі можуть слугувати предметом конституційного оскарження.

Те саме стосується й нормативних актів, що регулюють прийом студентів. Ці акти фактично заперечують право науково-викладацького складу самостійно визначати, хто братиме участь у процесі пошуку знань і, таким чином, впливають на результати цього процесу. У загальному плані, Перша поправка до Конституції США не ставить непроникний щит навколо освітньо-наукової діяльності в університеті, а лише гарантує його від урядового втручання, що отримало назву «суворого контролю» [17, с.47, 51].

Американські дослідники відзначають, що Перша поправка не має на меті заборонити всі закони, що регулюють порядок функціонування преси, політичних партій, громадських рухів чи інших проявів громадянської активності, а лише покладає на уряд тягар обґрунтування своїх дій щодо втручання в автономію цих установ. Таке втручання допускається, але тільки в тому випадку, якщо відповідне регулювання переслідує важливу суспільну мету і є найменш обмежувачим (обтяжуючим) засобом для досягнення цієї мети.

Тому, закони, які певним чином заважають досягненню знань в університеті, не обов'язково є забороненими, а скоріше повинні бути ретельно проаналізовані відповідним чином. Наприклад, закон, який вимагає від університету збільшити кількість студентів з неблагополучних сімей або так званий «Техаський десятивідсотковий план» (параграф 51.803 Техаського кодексу про освіту), що вимагає допуску заявника до бакалавраті університету, якщо такий заявник закінчив середню школу серед десяти відсотків кращих випускників свого класу) [18], безумовно, заважають автономії університету, але цілком можуть бути визнані обґрунтованими на тій підставі, що переслідують суспільно значущу мету вирівнювання можливостей громадян в освітній сфері чи стимулювання обдарованої молоді, при цьому метод, за допомогою якого вона досягається, спричиняє мінімальну шкоду конституційним цінностям.

Академічна свобода має й внутрішній аспект: освітньо-наукова діяльність в університеті повинна оцінюватись виключно на основі професійних стандартів (нормативів дисципліни), а не на основі політичних переконань чи особистих уподобань. Адже коли керівні органи університету – які, по суті, можуть самі складатися з представників науково-викладацького складу – починають використовувати наявну в їх розпорядженні владу для того, щоб покарати певних студентів або викладачів, або взагалі їх позбутися через політичні чи особисті розбіжності, названі органи зраджують тій меті, досягненню якої університет присвячений [9, с.77–78].

Серед академічної спільноти демократичних країн уже давно визнано необхідність жорсткого розмежування академічної свободи і так званої «політичної індоктринації». Мається на увазі, що академічна свобода має бути спрямована на забезпечення викладацької, наукової та дослідницької діяльності, а не політичної пропаганди чи «ідеологічної обробки» студентів. Цей принцип чітко закріплений, наприклад, у Декларації принципів академічної свободи та довічного контракту 1915

р., схваленій Американською асоціацією університетських професорів, де підкреслюється, що викладач, який звертається до «спірних питань», має представити «відмінні думки інших дослідників» і «передусім повинен пам'ятати, що його завдання полягає не в тому, аби надати своїм студентам готові висновки, але навчити їх думати самостійно і надати їм доступ до тих матеріалів, які їм необхідні для раціонального мислення» [19]. Цей аспект цілком кореспондує з принципом ідеологічного плюралізму та заборонаю цензури. У такий спосіб академічна свобода сприяє розвитку плюралізму в науці та освіті, заохочує наукові дискусії і в такий спосіб сприяє утвердженню плюралістичної демократії.

На наш погляд, зазначені підходи американської конституційно-правової науки і практики щодо розуміння академічної свободи та її юридичного захисту можуть претендувати на універсальність, принаймні для держав, що проголошують себе демократичними, а відтак цілком заслуговують на сприйняття й реалізацію в Україні. Адже чинне національне законодавство закріплює як академічну свободу, так і автономію вищих навчальних закладів. Так, згідно ст.1 Закону України «Про вищу освіту», академічна свобода – це самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова і творчості, поширення знань та інформації, проведення наукових досліджень і використання їх результатів та реалізується з урахуванням обмежень, встановлених законом, тоді як автономія вищого навчального закладу – самостійність, незалежність і відповідальність вищого навчального закладу у прийнятті рішень стосовно розвитку академічних свобод, організації освітнього процесу, наукових досліджень, внутрішнього управління, економічної та іншої діяльності, самостійного добору і розстановки кадрів у межах, встановлених цим Законом [20]. Такий підхід цілком узгоджується із закріпленим Конституцією України прин-

ципом політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності (ст.15) та гарантованим нею правом на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (ч.1 ст.34) [21].

Разом із тим вітчизняний законодавець визнає, що розвиток автономії вищих навчальних закладів та академічної свободи учасників освітнього процесу є одним зі шляхів формування і реалізації державної політики у сфері вищої освіти. Натомість автономія вищого навчального закладу зумовлює необхідність таких самоорганізації та саморегулювання, які є відкритими до критики, служать громадському інтересові, встановленню істини стосовно викликів, що постають перед державою і суспільством, здійснюються прозоро та публічно (ст.5 Закону України «Про вищу освіту»).

Проведене дослідження надає підстави для висновку, що демократична місія університету полягає в наступному:

1) університети, особливо їх політологічні, соціологічні та юридичні факультети, безпосередньо продукують нові наукові знання у політико-правовій сфері й у такий спосіб сприяють розвиткові демократичних процесів та інституцій;

2) університетське навчання сприяє зростанню освіченості населення, а відтак позитивно впливає на якість політичного вибору громадян та рівень громадянської активності;

3) університети формують інтелектуальну еліту суспільства, а відтак суттєво впливають на кадровий потенціал демократичних перетворень у країні;

4) університетська автономія й академічна свобода надають первинний досвід публічного самоврядування, а відтак університет є важливим елементом розвитку громадянського суспільства;

5) академічна свобода надає змогу вільного поширення й обговорення різноманітних наукових поглядів і переконань, а відтак сприяє утвердженню конституційного принципу політичного, економічного та ідеологічного плюралізму.

Визначення організаційно-правових форм і способів реалізації демократичної місії університету є перспективним напрямком подальших досліджень у даній сфері.

ЛІТЕРАТУРА

1. Jaspers K. *The idea of the University* / K. Jaspers. – Boston : Beacon Press, 1959. – 135 p.
2. Маслова Н. Г. Поняття, генеза та соціально-правова природа академічної свободи / Н. Г. Маслова // *Право і суспільство*. – 2012. – № 6. – С. 21–27.
3. Сазонова Ю. А. Миссия Университета как социального института в современном мире / Ю. А. Сазонова // *Психология, социология и педагогика*. – 2014. – № 9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://psychology.snauka.ru/2014/09/3562>.
4. Harkavy I. *The Role of Universities in Advancing Citizenship and Social Justice in the 21st Century* / I. Harkavy // *Education, citizenship and social justice*. – 2006). – Vol. 1 (1). – P. 33–37.
5. Маслова Н. Г. Конституційно-правові засади академічної свободи в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 / Н. Г. Маслова ; Харківськ. нац. ун-т внутр. справ. – Харків. 2013. – 20 с.
6. Byrne J. P. *Academic freedom: a «special concern of the First amendment»* / J. P. Byrne // *Yale law journal*. – 1989. – Vol. 99. – P. 251–340.
7. Gerhardt M. J. *A Tale of Two Textualists: A Critical Comparison of Justices Black and Scalia* / M. J. Gerhardt // *Boston University law review*. – 1994. – Vol. 74. – P. 25–66.
8. Barak A. *Purposive interpretation in law* / A. Barak; S. Bashi trans. – Princeton: Princeton University Press, 2005. – 448 p.
9. Post R.C. *Democracy, expertise, and academic freedom: a First amendment jurisprudence for the modern state* / R.C. Post. – New Haven: Yale University Press, 2012. – 192 p.
10. *Smith v. California*, 361 U.S. (1959).

11. Citizens United v. Fed. Election Comm'n, 130 S. Ct. (2010).
12. Thornhill v. Alabama, 310 U.S. (1940).
13. Snyder v. Phelps, 131 S. Ct. 1207 (2011).
14. Democratic Party v. Jones, 530 U.S. (2000).
15. NAACP v. Alabama, 357 U.S. (1958).
16. Fiss O. M. The democratic mission of the university / O. Fiss // Albany Law Review. – 2012/2013. – Vol. 76.1. – P. 543-560.
17. Fiss O. M. Liberalism divided: freedom of speech and the many uses of state power. / O.M. Fiss. – Boulder : Westview Press 1996. – 208 p.
18. Texas Education code [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.statutes.legis.state.tx.us/Docs/ED/pdf/ED.51.pdf>.
19. 1915 Declaration of Principles on Academic Freedom and Academic Tenure [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.aaup.org/NR/rdonlyres/A6520A9D-0A9A-47B3-B550-C006B5B224E7/0/1915Declaration.pdf>.
20. Закон України «Про вищу освіту» : від 01.07.2014 р., № 1556–VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
21. Конституція України : від 28.06.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

Маслова Н. Г. Свобода слова, академічна свобода і демократична місія університету / Н. Г. Маслова // Форум права. – 2017. – № 1. – С. 99–106 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_1_19.pdf

Визначена роль університетської спільноти в політичній системі, встановленню взаємозв'язку університету з формою політичного режиму і завдань, що стоять перед університетом в умовах демократичного транзиту. Зроблено висновок, що університети, продукуючи нові наукові знання у політико-правовій сфері, сприяють розвиткові демократичних процесів та інституцій, а академічна свобода сприяє утвердженню конституційного принципу політичного, економічного та ідеологічного плюралізму.

Маслова Н.Г. Свобода слова, академическая свобода и демократическая миссия университета

Определена роль университетского сообщества в политической системе, установлению взаимосвязи университета с формой политического режима и задач, стоящих перед университетом в условиях демократического транзита. Сделан вывод, что университеты, продуцируя новые научные знания в политико-правовой сфере, способствуют развитию демократических процессов и институтов, а академическая свобода способствует утверждению конституционного принципа политического, экономического и идеологического плюрализма.

Maslova N.G. Freedom of Speech, Academic Freedom and the Democratic Mission of the University

The article is devoted to defining the role of the university community in the political system, defining the relationship of the University with the form of the political regime and the challenges facing the university in a democratic transition conditions. It is concluded that universities, producing new scientific knowledge in the political and legal sphere, promote the development of democratic processes and institutions, and academic freedom help to the constitutional principle of political, economic and ideological pluralism defining.